

Громадянське суспільство і Європейський Союз: функціонування й співпраця

Ігор ТКАЧЕНКО,
кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник
сектору суспільних наук
науково-організаційного відділу
Президії НАН України

15

Розглядаються принципи участі громадянського суспільства і його організацій у публічному житті країн Європейського Союзу та їхній вплив на політичні й інтеграційні процеси всередині об'єднання. Досліджуються механізми залучення громадськості до процесів прийняття рішень на рівні ЄС (зокрема застосування публічних консультацій між вищими органами Євросоюзу та громадськими інституціями), адже вона набуває дедалі більшого значення в процесі розвитку соціальної сфери. Наголошується, що громадянське суспільство в ЄС діє в межах складної багаторівневої системи управління наднаціональних представницьких органів. Тому в середовищі розвиненої демократії, котрею є Європейський Союз, існує велика кількість інституцій, які об'єднують суспільство й уряд і, як наслідок, відіграють вирішальну роль у розбудові демократичного устрою. Громадянське суспільство є інструментом, що забезпечує зворотний зв'язок між органами ЄС і громадянами його країн-членів, тому останні активно залучаються до процесів публічного прийняття рішень щодо питань, які виносяться на загальноєвропейський розгляд.

Ключові слова: громадянське суспільство, ЄС, демократія, інституції, інтеграція.

Гражданское общество и Европейский Союз: функционирование и сотрудничество

Игорь ТКАЧЕНКО, кандидат исторических наук, старший научный сотрудник сектора общественных наук научно-организационного отдела Президиума НАН Украины

Рассматриваются принципы участия гражданского общества и его организаций в публичной жизни стран Европейского Союза и их влияние на политические и интеграционные процессы внутри объединения. Исследуются механизмы привлечения общественности к процессам принятия решений на уровне ЕС (в частности применение публичных консультаций между высшими органами Евросоюза и общественными институтами), поскольку она приобретает все большее значение в процессе развития социальной сферы. Отмечается, что гражданское общество в ЕС действует в рамках сложной многоуровневой системы управления наднациональных представительных органов. Поэтому в среде развитой демократии, которой является Европейский Союз, существует большое количество учреждений, объединяющих общество и правительство и в результате играющих решающую роль в развитии демократического устройства. Гражданское общество является инструментом, обеспечивающим обратную связь между органами ЕС и гражданами его стран-членов, поэтому они активно вовлекаются в процессы общественного принятия решений касательно вопросов, выносящихся на общеевропейское рассмотрение.

Ключевые слова: гражданское общество, ЕС, демократия, институты, интеграция.

Civil Society and the European Union: Activities and Collaboration

Igor TKACHENKO, Ph.D. in History, Senior Scientific Officer of the Sector of Social Sciences of the Scientific and Organizational Department of the Presidium of the National Academy of Sciences of Ukraine

Principles of participation of the civil society and its organizations in public life of the European Union Member States and its impact on political and integration processes within the Community are considered. Mechanisms to involve the public into the decision-making processes taking place at the EU level (in particular, the usage of public consultations between the High Authorities of the European Union and public institutions) are explored, since they become increasingly important while developing the social sphere. The EU civil society is stressed to operate within a complex multi-level system of administration realized by the supranational representative authorities. Therefore, within

the democratic framework of the European Union, there are a lot of institutions to unite the society and the government and, as a result, play a crucial role developing democracy. Civil society is a link that provides feedback between the EU authorities and citizens of its Member States, so the latter are actively involving in public decision-making processes concerning issues submitted to the all-European consideration.
Keywords: civil society, EU, democracy, institutions, integration.

Активна діяльність громадських організацій у публічному житті країн Євросоюзу є невід'ємним елементом сталої демократії.

Роль громадянського суспільства в процесах європейської інтеграції та взаємодії з його політичними, економічними, соціальними інститутами є предметом низки ґрунтовних досліджень європейських учених, які вивчають питання, пов'язані з розширенням ЄС на Схід, функціонуванням об'єднання та впливу громадянського суспільства на розвиток інтеграційних процесів у ньому. Серед них відзначмо працю Б. Фінке, присвячену проблемі залучення й участі громадянського суспільства в управлінні Європейським Союзом [9], та праці, присвячені ролі організації громадянського суспільства в національному й глобальному управлінні [8], європейському інституційному дискурсі [14] тощо.

Участь організації громадянського суспільства (ОГС) в інтеграційних процесах висвітлюється також у збірниках, присвячених залученню громадянського сектору до дискусії щодо європейської конституційної угоди [6] і ролі громадянського суспільства в процесах європейської інтеграції [15]. Результати спільних зусиль європейських держав і ОГС у роботі Європейського конвенту за майбутнє Європи відображено в проєкті угоди, яка затверджувала Конституцію Європи (згодом трансформована в Лісабонському договорі 2009 року) [3].

Слід відмітити, що ця проблематика ґрунтовно представлена в працях зарубіжних учених і є актуальною, зважаючи на сучасні проблеми розвитку громадянського суспільства і подальшої трансформації Євросоюзу.

Громадянське суспільство є невід'ємною частиною громадянського, суспільно-політичного, духовного та культурного життя ЄС. Важливість його розвитку і засади взаємодії з керівними інституціями Європейського Союзу й держав-членів об'єднання були визнані й визначені ще в 50-х рр. XX століття. Так, Рада Європи 1951 року визнала важливість громадських організацій, а право громадян на зібрання та об'єднання гарантовано низкою конвенцій. Важливим кроком у визнанні ролі громадянського суспільства стало затвердження Радою Європи «Рекомендацій щодо розвитку та посилення громадських організацій у Європі» 1998 року та «Основоположних принципів статусу громадських організацій у Європі» 2002-го.

Що ж стосується власне Європейського Союзу і його країн-членів, механізми залучення й функціонування, а також визнання важливості громадянського суспільства були закладені в основоположні договори Європейських спільнот ще від самого початку. Так, згідно з Римськими договорами від 1957 року був створений Європейський економічний та соціальний комітет (ЄЕСК) з метою залучення економічних та соціальних груп інтересів до процесу формування спільного ринку. Єдиний Європейський акт (1986), Маастрихтський (1992), Амстердамський (1997) та Ніццький (2000) договори тощо значно посіли роль ЄЕСК як консультативного/дорадчого органу в прийнятті рішень керівними інституціями ЄС [4, с. 6]. При цьому комітет напруму взаємодіє з представницькими органами та мережами організації громадянського суспільства країн-членів ЄС.

Прикладом такої співпраці є, зокрема, діяльність Ради економічної і соціальної угоди Чеської Республіки (*RHSD ČR*), яка спрямовує свої зусилля на проблеми, пов'язані зі справами ЄС, і діє як консультативний орган для уряду республіки у важливих європейських питаннях. Чотири члени цього об'єднання (Чесько-Моравська конфедерація профспілок (*ČMKOS*) – 4 особи, Конфедерація промисловості Чеської Республіки (*SPČR*) – 2 особи, Торгова палата Чеської Республіки (*HKČR*) – 1 особа, Об'єднання чеських виробничих кооперативів (*SCMVD*) – 1 особа)

представляють чеське громадянське суспільство і формують найзначнішу присутність у складі ЄЕСК, члени якого належать до категорій так званого організованого громадянського суспільства – наймачі, профспілкові діячі, а також представники різних груп інтересів (професійних об'єднань, фермерів, захисників довкілля, споживачів тощо). Безпосередня участь громадянського сектору Чехії (й інших країн ЄС) у роботі таких представницьких органів прямо залучає організації громадянського суспільства країни до вирішення завдань, котрі формулюються Європейською комісією, Радою ЄС та Європарламентом.

Важливим елементом функціонування громадянського суспільства в ЄС і його взаємодії з ним є розвиток механізмів публічних консультацій між вищими органами ЄС та громадськими інституціями. Посиленню ролі громадянського сектору сприяє те, що громадські організації стають дедалі впливовішими акторами не лише як виразники інтересів професійних об'єднань чи роботодавців, а й завдяки праці в соціальній сфері. Особливо помітною в загальноєвропейському контексті є участь громадянського сектору у боротьбі з бідністю та соціальною несправедливістю. Завдяки сформованим механізмам публічних консультацій ОГС і їхні об'єднання беруть участь у консультаціях з національними й загальноєвропейськими владними структурами щодо забезпечення продуктивнішої імплементації ініціатив і політики ЄС у їхніх країнах.

Стратегія розвитку «Європа-2020 за інтелектуальне, стійке й інклюзивне зростання» започаткувала нове партнерство між структурами ЄС, національними й регіональними владами, а також європейськими заінтересованими сторонами. Європейською комісією поставлено завдання посилити такі партнерські зв'язки на рівні всієї спільноти [13]. У рамках цього партнерства відбувається взаємодія ЄС та громадянського суспільства на базі Європейської платформи проти бідності й соціальної несправедливості із залученням:

- організацій громадянського суспільства й соціальних партнерів у сфері зайнятості та соціальних відносин;
- представників інституцій ЄС та інших міжнародних організацій;
- представників національних, регіональних та місцевих влад;
- дослідницьких центрів та фондаций у справах, що стосуються соціального діалогу.

Також завдяки програмі Європейської комісії *Progress* (2007–2013), яка була фінансовим інструментом, що забезпечував розвиток та координацію загальноєвропейської політики, посилено взаємодію ЄС з багатьма мережами організацій громадянського суспільства в галузях зайнятості, соціального партнерства та соціального захисту, умов праці, протидії дискримінації та гендерної рівності [2].

Важливе місце у структурі громадянського суспільства ЄС та взаємодії з владними органами об'єднання посідають громадські організації, котрі діють у галузі захисту прав людини. Оскільки ЄС є одним із центрів світової ефективної плюралістичної демократії, питання захисту прав людини Євросоюз не може вирішувати лише власними зусиллями. Взаємодія ЄС з громадянським суспільством у цьому питанні здійснюється шляхом проведення на регулярній основі консультацій з такими структурами громадянського суспільства, як *CONCORD* (Європейською конфедерацією допомоги та розвитку щодо неурядових організацій), європейською мережею фондаций за демократію, європейською мережею незалежних політичних фондаций за розвиток демократії та співробітництва, європейським Ліазонським офісом і мережею інституцій з прав людини і демократії [7].

Ці консультації проводяться на постійній основі та є одним із інструментів набуття легітимності рішеннями європейських структур через сприйняття їх громадянським суспільством. Щорічно ЄС проводить, наприклад, зустрічі з активним неурядовим організаціям щодо питань захисту прав людини, довкілля та соціального розвитку. Велика увага у взаємодії ЄС із громадянським суспільством також приділяється інтеграційним процесам та механізмам залучення громадянського суспільства до управління розвитком об'єднання.

ЄС приділяє значну увагу й ролі громадянського суспільства у вирішенні питань розвитку внутрішньої єдності, яке має життєво важливе значення для інтеграції й окремих аспектів загальноєвропейської політики. Від часу Маастрихтської угоди 1992 року Європейський Союз має послідовну й упорядковану стратегію щодо інтенсифікації взаємодії з інституціями, відповідальними, наприклад, за соціальне забезпечення та сферу обслуговування (благодійні асоціації та фонди). У 2000 році Європейська комісія наголосила на потребі поглиблення кооперації між ЄС та організаціями громадянського суспільства. У європейських політичних документах і директивах останні часто розглядаються як важливі партнери у доведенні інформації до громадськості, обміні знанням і досвідом з інституціями ЄС щодо підготовки та імплементації рішень [12, с. 2].

Зокрема, організації громадянського суспільства в ЄС є важливим джерелом забезпечення місцевої, національної влади та європейських структур неофіційною статистикою та інформацією про ключові аспекти діяльності, пов'язаної з адаптацією мігрантів до життя в ЄС. Так, італійська *Cestim* добре відома зусиллями у справі збирання важливої інформації про імміграцію, мігрантів та інтеграційну політику щодо них, котра накопичується в її інформаційному центрі. Нідерландська організація *Pharos* спеціалізується на медичному забезпеченні біженців та шукачів притулку, розвиває практику, відповідні знання та методологію, яка потім направляється органам ЄС, шпиталю, іншим схожим благодійним організаціям та фондам у Нідерландах та країнах Європи [12, с. 5].

Підписання Маастрихтського договору також стимулювало дискусії у ЄС щодо проблеми його демократичної легітимності, оскільки Європейська комісія не є аналогом національного уряду, що формується обраними народом представниками. Це стимулювало вироблення відповідних пропозицій, спрямованих на подолання перешкод і залучення громадянського суспільства до європейського урядування. Кульмінацією тривалого процесу стало оприлюднення в липні 2001 року Білої книги під назвою «Європейське урядування». У ній запропоновано механізми залучення громадянського суспільства ЄС до участі в ньому та забезпечення його відкритості з метою посилення легітимності прийняття рішень, а також забезпечення їхньої ефективної реалізації [4, с. 7].

Прийняття цього документа мало на меті не лише посилення легітимності загальноєвропейських рішень, а й розширення ролі організацій громадянського суспільства при їхньому затвердженні. Європейська комісія розглядає такі організації як важливих партнерів у зусиллях щодо розвитку відкритих і прозорих управлінських процедур на європейському рівні. Ця мета досягається за допомогою надання більшої підтримки й можливостей для участі громадянського суспільства в політичних процесах у ЄС. Очікується, що така відкритість забезпечить підвищення якості й легітимності процесу прийняття загальноєвропейських рішень та одночасно створить умови для формування справжнього європейського громадянського суспільства [5, с. 72].

Аналізуючи європейське громадянське суспільство і його функціонування в контексті ЄС, дослідники часто підкреслюють важливість розуміння його у специфічному політичному контексті об'єднання. Слід мати на увазі, що громадянське суспільство в ЄС діє у складній багаторівневій системі управління наднаціональних представ-

ницьких органів. Її можна визначити як таку, що має два вираження: вертикальне, котре має національний і європейський рівні, і горизонтальне, котре включає мережі та заінтересовані сторони. Національні уряди є не єдиним місцем, де громадянське суспільство впливає на прийняття рішень – у нього є багато можливостей для співпраці з різними інстанціями на різних рівнях – і європейсько-му, і національному, і регіональному.

Завдяки впровадженню Білої книги, а також «Загальних принципів та мінімальних стандартів проведення консультацій з зацікавленими сторонами» (Європейська комісія, 2002), інших нормативних актів, які регулюють взаємодію громадянського суспільства з органами ЄС, об'єднання громадян мають пристосовуватися, брати участь і створювати структури, що належать до всіх рівнів управління. Зважаючи на величезну кількість і різноманітність сфер залучення організацій громадянського суспільства до діяльності ЄС, наявна система взаємодії і консультації між ними дає можливість навіть найменшим із ОГС бути залученими до процесу загальноєвропейського політичного, соціального, культурного будівництва.

Значною мірою такі потенційні можливості для громадянського суспільства впливати на управління обумовлені самою сутністю Євросоюзу як політичної системи, котру можна розглядати (більшою мірою, ніж будь-яку іншу політичну систему) як досить слабку, надмірно розтягнуту, багаторівневу, а відтак і теоретично відкриту політичну систему. Прийняття рішень у ній є результатом складного інтерактивного процесу між Європарламентом, Єврокомісією і Європейською радою. Попри забюрократизованість і повільність у прийнятті рішень, обумовлених великою кількістю узгоджувальних процедур, це дає змогу громадянському суспільству мати більше можливостей для впливу на прийняття загальноєвропейських рішень [5, с. 74]. Для ЄС така система взаємодії також є корисною, оскільки саме громадянське суспільство дає достатньо легітимності прийнятим рішенням, які стають загальнообов'язковими і для ЄС загалом, і для окремих його членів зокрема.

У системі розвиненої демократії, котрою є Європейський Союз, користуючись створеними сприятливими умовами для розвитку громадянського суспільства і його залучення до управління об'єднанням, існує велика кількість інституцій, які з'єднують суспільство й уряд і відіграють вирішальну роль у розвитку демократії. Важливо також розуміти роль громадянського суспільства як інструменту, що забезпечує зворотний зв'язок між органами ЄС і громадянами країн-членів [11, с. 6].

Завдяки сформованій у ЄС системі відносин між громадянським суспільством і управлінськими наддержавними структурами на сьогодні можемо констатувати наявність великої кількості представницьких громадянських органів, громадянських платформ і форумів, що представляють інтереси країн-членів ЄС у різних сферах діяльності. Їхні центральні офіси розміщуються в Брюсселі, що не дивно, оскільки саме там працюють Європейський парламент та Європейська комісія.

Одним із успішних прикладів взаємодії між цими структурами і громадянським суспільством є участь ОГС у підготовці проекту Хартії фундаментальних прав Європейського Союзу, 12 стаття якої гарантує «кожному право на свободу мирних зібрань і свободу об'єднань на всіх рівнях, особливо в політичних, профспілкових і громадських справах, що означає право кожного створювати або вступати в профспілки задля захисту власних інтересів» [1]. Підготовку цього проекту було здійснено Конвентом, створеним із представників від національних урядів і парламентів, Європейського парламенту і Європейської комісії. І хоча представництва громадянського суспільства не мали формальної ролі в Конвенті, їхні консультації, а також інформаційна і медійна діяльність сприяли визначенню ролі Хартії як виразника загальноєвропейських цінностей [14, с. 10].

Тож громадянське суспільство має чималий вплив на розвиток ЄС. Значною мірою це відбувається завдяки тому, що ЄС історично був і є досить відкритим для участі громадянського суспільства у забезпеченні його функціонування. Це обумовлено значним за розміром громадянським сектором у країнах Західної Європи і його історичною співпрацею з національними владами. Завдяки цьому залучення суб'єктів громадянського суспільства до прийняття політичних рішень у ЄС є менш формальним і більш доступним для громадських об'єднань, ніж у інших міжнародних структурах (наприклад, ООН) [10, 19–21].

Функціонально європейська система взаємодії влади й громадянського суспільства значно гнучкіша й складається із таких способів взаємодії, як спеціальні консультації щодо різних соціальних і політичних питань, регулярні спеціальні зустрічі (з питань розвитку біотехнологій, захисту довкілля тощо) та публічні он-лайн консультації з публікацією відповідних загальнодоступних матеріалів у мережі Інтернет, що дає змогу громадянському суспільству і його представникам залучитися до процесу публічного прийняття рішень щодо питань, які виносяться на загальноєвропейський розгляд. Загалом система відносин між ЄС і громадянським суспільством, належним чином забезпечена на правовому рівні, дає сприятливі можливості для зростання впливу громадянського суспільства на ЄС і його подальшу трансформацію.

18

Список використаних джерел

1. Charter of Fundamental Rights of the European Union of 7 December 2000 // Official Journal of the European Communities. – 18.12.2000. – № С 364/01 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf
2. Decision № 1672/2006/EC of the European Parliament and of the Council of 24 October 2006 establishing a Community Programme for Employment and Social Solidarity – Progress // Official Journal of the European Union. – 15.11.2006. – № L 315 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/;ELX_SESSIONID=jnRpJ2JSRXGlnz6m1f725csnSBLz9bvNjF7VGpPNNytSFTfgfQ72!-212115036?uri=CELEX:02006D1672-20100408
3. Draft Treaty Establishing a Constitution for Europe: CONV 850/03. Adopted by consensus by the European Convention on 13 June and 10 July 2003. Submitted to the President of the European Council in Rome on 18 July 2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ecb.europa.eu/ecb/legal/pdf/cv00850.en03.pdf>
4. Громадянське суспільство в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС / [Солоненко І., Хорольський Р., Шаповалова Н., Лациба М.] // Доповідь, здійснена в рамках роботи Громадської ради при Українській частині комітету з питань співробітництва між Україною та ЄС за підтримки Міжнародного фонду «Відродження». – Вересень 2008. – 21 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eu.prostir.ua/files/1230119510977/civil%20society%20in%20EU-Ukraine%20association%20agreement.pdf>
5. Civil society and governance in Europe: From national to international linkages / [ed. by W. A. Maloney, J. W. Van Deth]. – Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2008. – 288 p.
6. Civil society aspects in the discussion on the EU Constitutional Treaty / [Project Coordinator T. Hojov] // EUROPEUM – Institute for European policy [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.europeum.org/doc/publications/Civil_Society_Aspects.pdf
7. Cooperation with civil society // European Union EXTERNAL ACTION: Foreign policy: Protecting human rights worldwide [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eeas.europa.eu/human_rights/cooperation_withngo/index_en.htm
8. Desse F. The role and structure of civil society organizations in national and global governance evolution

and outlook between now and 2030 / F. Desse // AUGUR: Challenges for Europe in the world in 2030: Project № SSH-CT-2009-244565 / Collaborative Project WP6: Fifth draft. – June 2012. – 71 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.augurproject.eu/IMG/pdf/cso_note_provisional_draft5_june_2012.pdf

9. Finke B. Civil society participation in EU governance / B. Finke // Living Reviews in European Governance. – 2007. – Vol. 2, № 2. – 31 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://edoc.vifapol.de/opus/volltexte/2011/2479/pdf/lreg_2007_2Color.pdf

10. Heidbreder E. G. Civil society participation in EU governance / E. G. Heidbreder // Living Reviews in European Governance. – 2012. – Vol. 7, № 2. – 42 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://europeangovernance.livingreviews.org/Articles/lreg-2012-2/download/lreg-2012-2Color.pdf>

11. Holzhaecker R. Opportunity structures and strategies of civil society organizations in multi-level governance: The development of anti-discrimination law in Italy / R. Holzhaecker // Proceedings for presentation at the European Consortium for Political Research, Istanbul, 21-23 September 2006 / Standing Group on EU Politics. – 36 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.jhubc.it/ecpr-istanbul/virtualpaperroom/059.pdf>

12. Lundberg E. European civil societies and the promotion of integration: Leading practices from Sweden, Great Britain, the Netherlands and Italy / E. Lundberg, P. Brundin, E. Amn, E. Bozzini. – 11 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oru.se/PageFiles/31541/European%20civil%20societies%20and%20the%20promotion%20of%20integration,%20Leading%20practices%20from%20Sweden,%20Great%20Britain,%20the%20Netherlands%20and%20Italy.pdf>

13. Non-governmental organizations // European Commission: Employment, Social Affairs & Inclusion [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=330>

14. Smismans S. «Civil society» in European institutional discourses / S. Smismans // Les Cahiers européens de Sciences Po. – 2002. – № 04. – Paris: Centre d'études européennes at Sciences Po. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cee.sciences-po.fr/erpa/docs/wp_2002_4.pdf

15. The role of civil society in EU integration processes: Real engagement through effective involvement // A collection of Conference speeches, Yerevan, 22-23 November 2012 / Visegrad Fund. – Yerevan: International Center for Human Development, 2012. – 80 p.

References

1. Charter of Fundamental Rights of the European Union of 7 December 2000, Official Journal of the European Communities, No. C 364/01, 18.12.2000. Available at: http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf
2. Decision No. 1672/2006/EC of the European Parliament and of the Council of 24 October 2006 establishing a Community Programme for Employment and Social Solidarity – Progress, Official Journal of the European Union, No. L 315, 15.11.2006. Available at: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/;ELX_SESSIONID=jnRpJ2JSRXGlnz6m1f725csnSBLz9bvNjF7VGpPNNytSFTfgfQ72!-212115036?uri=CELEX:02006D1672-20100408
3. Draft Treaty Establishing a Constitution for Europe: CONV 850/03. Adopted by consensus by the European Convention on 13 June and 10 July 2003. Submitted to the President of the European Council in Rome on 18 July 2003. Available at: <https://www.ecb.europa.eu/ecb/legal/pdf/cv00850.en03.pdf>
4. Solonenko I., Khorolsky R., N. Shapovalova N. and Latsyba M. (2008) Gromadianske suspilstvo v Uhodi pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu ta ES [Civil society in the

Association Agreement between the EU and Ukraine], *Dopovid, zdiisnena v ramkakh roboty Gromadskoi rady pry Ukrainskii chastyni komitetu z pytan spivrobitnytstva mizh Ukrainoiu ta ES za pidtrymky Mizhnarodnoho fondu 'Vidrodzhennia'* [Report presented within the framework of the Public Expert Council under the Ukrainian Part of the EU – Ukraine Cooperation Committee with the assistance of the International Renaissance Foundation]. Available at: <<http://eu.prostir.ua/files/1230119510977/civil%20society%20in%20EU-Ukraine%20association%20agreement.pdf>>

5. *Civil society and governance in Europe: From national to international linkages* (2008), Maloney W. A. and Van Deth J. W. (eds.). Cheltenham: Edward Elgar Publishing.

6. EUROPEUM – Institute for European policy, *Civil society aspects in the discussion on the EU Constitutional Treaty*, Hořejšová T. (Project Coordinator). Available at: <http://www.europeum.org/doc/publications/Civil_Society_Aspects.pdf>

7. *Cooperation with civil society*, European Union EXTERNAL ACTION: Foreign policy: Protecting human rights worldwide. Available at: <http://eeas.europa.eu/human_rights/cooperation_with_nngo/index_en.htm>

8. **Desse F.** (2012) *The role and structure of civil society organizations in national and global governance evolution and outlook between now and 2030*, AUGUR: Challenges for Europe in the world in 2030: Project № SSH-CT-2009-244565. Collaborative Project WP6: Fifth draft. Available at: <http://www.augurproject.eu/IMG/pdf/cso_note_provisional_draft5_june_2012.pdf>

9. **Finke B.** (2007) 'Civil society participation in EU governance', *Living Reviews in European Governance*, Vol. 2, No. 2. Available at: <http://edoc.vifapol.de/opus/volltexte/2011/2479/pdf/lreg_2007_2Color.pdf>

10. **Heidbreder E. G.** (2012) 'Civil society participation in EU governance', *Living Reviews in European Governance*, Vol. 7, No. 2. Available at: <<http://europeangovernance.livingreviews.org/Articles/lreg-2012-2/download/lreg-2012-2Color.pdf>>

11. **Holzacker R.** (2006) *Opportunity structures and strategies of civil society organizations in multi-level governance: The development of anti-discrimination law in Italy*, Proceedings for presentation at the European Consortium for Political Research, Istanbul, 21-23 September 2006. Standing Group on EU Politics. Available at: <<http://www.jhubc.it/ecpr-istanbul/virtualpaperroom/059.pdf>>

12. **Lundberg E., Brundin P., Amn E. and Bozzini E.** *European civil societies and the promotion of integration: Leading practices from Sweden, Great Britain, the Netherlands and Italy*. Available at: <<http://www.oru.se/PageFiles/31541/European%20civil%20societies%20and%20the%20promotion%20of%20integration,%20Leading%20practices%20from%20Sweden,%20Great%20Britain,%20the%20Netherlands%20and%20Italy.pdf>>

13. *Non-governmental organizations*, European Commission: Employment, Social Affairs & Inclusion. Available at: <<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=330>>

14. **Smismans S.** (2002) 'Civil society' in European institutional discourses', *Les Cahiers européens de Sciences Po.*, No. 04. Paris: Centre d'études européennes at Sciences Po. Available at: <http://www.cee.sciences-po.fr/erpa/docs/wp_2002_4.pdf>

15. Visegrad Fund, *The role of civil society in EU integration processes: Real engagement through effective involvement*, Collection of speeches of the Conference, Yerevan, 22-23 November 2012. Yerevan: International Center for Human Development, 2012.

Державна політика розвитку громадянського суспільства як чинник формування загальної антикризової стратегії

Олександр ШМОРГУН,
кандидат філософських наук,
провідний науковий співробітник
відділу теорії та методології всесвітньої історії
Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України»,
журналіст-політолог

Досліджено питання участі держави в процесі розвитку та налагодження ефективного функціонування інститутів громадянського суспільства в Україні. Визначено, що така участь повинна мати різнорівневу природу, а зміни, які вноситимуться до вітчизняного законодавства в цій сфері, мають ґрунтуватися на правовому досвіді провідних країн світу.

Аналізуються можливості досягнення консолідованої або реальної демократії в Україні. Зазначається, що її наявність забезпечується за рахунок упровадження конкретних інституційних змін та відкритого співробітництва суспільства з різними гілками влади. В цьому сенсі розглядаються правові методи дієвого контролю над бюрократією та механізми забезпечення економічних інтересів населення. Зауважено, що імплементація державної політики на всіх рівнях має проводитися за участю неурядових організацій, що дає змогу залучати додаткові кошти й кваліфікованих фахівців,